

ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ ФАСИЛІТАТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї

Трухан Г. В.

аспірант кафедри педагогіки

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

вул. Алчевських, 29, Харків, Україна

orcid.org/0000-0001-7075-5183

tanna020874@gmail.com

Ключові слова:

*підтримка, педагогічна
підтримка, технологія
педагогічної підтримки,
фасилітативна педагогічна
підтримка, педагог-
фасилітатор, сім'я.*

У статті доведено актуальність взаємодії освітнього закладу як відкритої соціально-педагогічної системи із сім'ями дітей, які в ньому навчаються. Наголошується на необхідності підготовки майбутніх учителів до надання фасилітативної педагогічної підтримки сім'ї, визначаючи її як ефективну форму взаємодії. Акцент зроблено на тому, що саме фасилітативна підтримка сприяє кращому розкриттю дитини, а залучення в процес членів сім'ї дозволяє створити безпечні та комфортні умови для всебічного розвитку і дитини, і дорослих. Мета статті полягає в розкритті суті й змісту категорії «фасилітативна педагогічна підтримка сім'ї». На основі опрацювання широкого кола наукових джерел з'ясовано, що досліджувана категорія є порівняно новою у вітчизняній педагогічній науці та потребує ретельного тлумачення. Автором розкрито значення понять «підтримка» та «допомога». На основі порівняльного аналізу встановлено, що «підтримка» та «допомога» часто використовуються як взаємозамінні, однак мають певні відмінності. Підтримка – це комплекс цілеспрямованих форм взаємодії, за якої враховується потенціал суб'єкта підтримки. Допомога ж частіше має короткочасний характер, застосовується для нагальних проблем та орієнтована на можливість того, хто допомагає. Виявлено, що педагогічна підтримка досліджувалася багатьма науковцями. З'ясовано, що педагогічна підтримка не протиставляється вихованню, розглядається як принцип особистісно орієнтованої системи виховання, розуміється як педагогічна технологія, спрямована на сприяння процесам самовизначення, самотворення і самовираження особистості дитини, розвитку його індивідуальності. Установлено, що технологія надання педагогічної підтримки має гуманістичну та особистісну спрямованість і реалізується педагогом-фасилітатором. Доведено, що фасилітативна педагогічна підтримка сім'ї – це цілеспрямований процес взаємодії вчителя з дитиною та дорослими, які беруть участь у її вихованні, ініційований педагогом-фасилітатором і заснований на гуманістичних максимах.

CONTENT AND ESSENCE OF FACILITATIVE PEDAGOGICAL FAMILY SUPPORT

Trukhan H. V.

*Postgraduate Student at the Department of Pedagogy
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Alchevskykh str., 29, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7075-5183
tanna020874@gmail.com*

Key words:

support, pedagogical support, technology of pedagogical support, facilitative pedagogical support, teacher-facilitator, family.

The article proves the relevance of the interaction of the educational institution, as an open socio-pedagogical system, with the families of children who study there. The need is emphasized training of future teachers to provide a facilitated pedagogical support to the family, defining it as an effective form of interaction. The emphasis is placed on the fact that it is a facilitative support that promotes better disclosure of the child, and the involvement of family members in the process allows to create safe and comfortable conditions for the full development of both children and adults. The purpose of the article is to reveal the essence and the content of the category “facilitative pedagogical support of the family”. Based on the study of a wide range of scientific sources, it was found out that the studied category is quite new in the domestic pedagogical science and needs careful interpretation. The author reveals the meaning of the terms “support” and “assistance”. Based on the comparative analysis, it has been found out that “support” and “assistance” are often used interchangeably, but have some difference. First of all, the support is a set of purposeful forms of interaction, that takes into account the potential of the subject of support. In its turn, the assistance is often a short-term, used for urgent problems and focused on the capabilities of the person helped. It was found out that a pedagogical support has been studied by many scientists. It was shown that pedagogical support: is not opposed to education; considered as a principle of personality-oriented system of education; understood as a pedagogical technology aimed at promoting the processes of self-determination, self-creation and self-expression of the child’s personality, the development of his personality. It is established that the technology of providing a pedagogical support has a humanistic and personal orientation and is implemented by a teacher-facilitator. It is also proved that a facilitative pedagogical support of the family is a purposeful process of interaction of the teacher with the child and adults who take part in its upbringing, initiated by the teacher-facilitator and based on humanistic maxims.

Вступ. Важливим завданням модернізації освіти в Україні є забезпечення доступності якісної освіти та її індивідуалізація, що спирається на особистісні особливості й можливості кожного учасника процесу навчання. Значущим результатом реформування сфери освіти країни стала ефективна реалізація концепцій Нової української школи, компонентом якої є педагогіка партнерства. Суть зазначеного компонента полягає в спілкуванні та співпраці вчителя з учнями і батьками, де вчитель нової формації виступає фасилітатором освітнього процесу. Такий підхід передбачає участь педагога-фасилітатора в розробленні індивідуальних освітніх програм і маршрутів саморозвитку кожного учня, вміння здійснювати

психолого-педагогічну допомогу й підтримку сім'ям дітей, які мають особливі потреби, активно взаємодіяти з батьками учнів й особами, що їх замінюють, та залучати членів родини до шкільних справ. Тому саме сьогодні надзвичайно важливим стає питання підготовки майбутніх учителів до фасилітативної взаємодії із сім'ями здобувачів освіти.

У нових умовах динамічних змін сфери освіти проблема підготовки майбутніх педагогів до взаємодії із сім'єю стала предметом наукових розвідок багатьох дослідників (Т. Алексеєнко, В. Поставий, К. Чорна), які наполягають на необхідності оновлення змісту та методів цього процесу, зорієнтованих на самостійність та вільну реалізацію всіх

учасників процесу. Сучасними науковцями визначено теоретичні та методичні засади співпраці учителя з батьками (З. Гаркавенко, Л. Кондратова, Г. Лактіонова, А. Шульга). В останнє десятиліття науковці досліджують питання підготовки майбутніх учителів до встановлення фасилітативної взаємодії з батьками (І. Жижина, А. Майєр, Р. Овчарова, Т. Трофимова). У низці наукових напрацювань розкривається питання підготовки майбутніх учителів до педагогічної, соціально-педагогічної та психолого-педагогічної підтримки дітей та сім'ї (Н. Анненкова, О. Газман, І. Іванова, В. Сорочинська, І. Трубавіна). Однак у наукових дослідженнях відсутнє обґрунтування поняття «фасилітативна педагогічна підтримка сімей». Зважаючи на це, ми спрямували свої зусилля на розкриття цього поняття як актуального напрямку підготовки майбутніх учителів до взаємодії із сім'ями.

Мета статті полягає в здійсненні теоретико-методологічного аналізу поняття «фасилітативна педагогічна підтримка сімей».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Як визначено в дослідженні, сучасна школа, будучи відкритою соціально-педагогічною системою, прагне до налагодження діалогу та взаємодії із соціальними і педагогічними партнерами. Однією зі змін в освітньому процесі є налагодження взаємодії із сім'єю як одним із таких партнерів. Саме ця взаємодія розглядається як сприятлива для розвитку і самовизначення школярів, а також як така, що сприяє зміцненню позитивних стосунків у сім'ї.

З огляду на те, що первинна соціалізація дитини з перших днів життя починається в родині, саме сім'я впливає на формування особистісних якостей дитини, на особливості її поведінки, здібностей встановлювати контакти, сприяє особистісній реалізації. Помилки сімейного виховання в ранньому віці визначають досить широкий спектр причин, що призводять дітей до девіацій [1, с. 65].

Слід зазначити, що сьогодні склалися вельми несприятливі зовнішні умови для повноцінного психологічного розвитку нового покоління. Це пов'язано з тим, що діти, схильні до високого впливу з боку суспільства, отримують величезну кількість інформації з різних джерел, які складно контролювати. Наразі перед учителем і сім'єю постали нові завдання, які не мають позитивних прикладів вирішення через відсутність таких у минулому. Наприклад, за умов пандемії діти, батьки і викладачі зіткнулися з новими форматами взаємодії. Батьків більше залучили до урочних та позаурочних активностей дітей, поєднуючи їх із домашніми справами і виконанням віддалених форм роботи. Такі обставини спровокували зростання насильства в сім'ях, однією з причин якого є виснаження дорослих через неготовність

до супроводу навчального процесу дітей. За статистикою громадської організації «Ла Страда-Україна», за час вимушеної ізоляції в країні вдвічі зросла кількість випадків домашнього насильства, жертвами якого стали і діти зокрема [2]. Реальність така, що вчителів вже сьогодні, в абсолютно нових реальних умовах необхідно вміти організовувати ефективну педагогічну підтримку сім'ї через фасилітативну взаємодію.

Аналіз наукової літератури з цієї проблеми довів, що «фасилітативна педагогічна підтримка» як категорія у вітчизняному педагогічно-науковому просторі перебуває в стадії наукового розроблення, тому потребує розкриття кожного її компонента окремо. З'ясуємо суть поняття «підтримка». Отож, згідно з тлумачним словником В. Даля, «підтримувати – служити підпорою, підставкою, зміцнити, підпирати, не давати валитися і впасти, тримати в колишньому вигляді» [3]. Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови, підтримка є «допомогою сприйняття» та вказує, що підтримувати можна лише те, що вже склалося і дає позитивні результати [4]. Зауважимо, що термін «підтримка» дуже часто використовується разом із терміном «допомога», тому важливо уточнити їх співвідношення.

На думку С. Коляденко, допомога – це певна система заходів, мета яких полягає в полегшенні, а підтримка є власне реалізацією цієї системи заходів, тобто діяльністю з надання допомоги [5, с. 135].

Узагальнюючи позиції дослідників, серед яких Т. Анохіна С. Бойкова, О. Газман, можемо зробити висновок, що зазначені поняття розрізняються за глибиною втручання, тривалістю цього втручання і нагальністю ситуації, яка вимагає цих втручань. Підтримка, на відміну від допомоги, є комплексом цілеспрямованих форм взаємодії, що зосереджені на вирішенні конкретної проблеми. Тривалість цієї взаємодії визначається в межах від початку виявлення до моменту усунення проблеми. У різних формах підтримки враховується насамперед потенціал суб'єкта (його мотивація, вміння, досягнення тощо), щодо якого здійснюється ця активність. Натомість допомога застосовується для нагальних проблем, може мати короткочасний характер, не забезпечує вирішення конкретної проблеми, враховуючи можливості того, хто допомагає [6, с. 64].

Як зазначає Н. Анненкова, в педагогіці поняття «педагогічна підтримка» і «педагогічна допомога» частіше використовуються як взаємозамінні. Однак термін «підтримка» конкретніше відображає суб'єктно-діяльнісний підхід до особистості, ніж поняття «допомога» [1, с. 66].

Уперше ідеї про «педагогічну підтримку» з'явилися у вітчизняній педагогіці завдяки напра-

цтованням російського вченого О. Газмана, який розглядав її як спільний пошук шляхів вирішення проблем дитини. Головним предметом педагогічної підтримки науковець визначив суб'єктивність й індивідуальність, розглядаючи їх як унікальне поєднання в людині загальних, особливих та одиничних рис, які відрізняють його від інших індивідів [7, с. 136]. Розроблення концепції О. Газмана продовжили його учні та колеги (Т. Анохіна, В. Бедерханова, Н. Крилова, М. Михайлова, С. Поляков, С. Юсфін).

У своїх наукових доробках В. Нестеренко наполюгає на тому, що ідея педагогічної підтримки, як і способи її реалізації, базується на принципах К. Роджерса, згідно з якими джерело для особистісного зростання міститься в самій людині, а метою діяльності педагога є забезпечення умов для розвитку в учнів здорової Я-концепції, насамперед через прийняття себе [8, с. 247].

Спираючись на результати аналізу наукової літератури з порушеного питання, можемо підсумовувати, що педагогічна підтримка трактується дослідниками як:

- процес превентивної та оперативної допомоги дітям у вирішенні індивідуальних проблем, пов'язаних із різними сферами життя (О. Газман) [6, с. 66];

- взаємодія вчителя й учня, в основі якої лежить позитивне ставлення один до одного та обопільне прийняття; простір у навчанні й вихованні, створений учителем, є умовою для пізнання дітьми себе (Н. Крилова Г. Давидов) [6, с. 67];

- система засобів, які забезпечують допомогу особистості в самостійному виборі (моральному, громадському, самовизначенні тощо), через організацію ситуацій, які вимагають застосування знань, умінь, досвіду рефлексії, прояву волі (Г. Сорока) [5, с. 132];

- технологія, яка дозволяє допомогти дитині (чи літній людині) на шляху вирішення певних життєвих проблем особистості, надаючи їй самій пріоритет у визначенні шляхів подолання перешкод; передбачає вивчення особистісних якостей індивіда, якими він наділений від природи, і того, що склалося в його індивідуальному досвіді, з метою формування та (у разі негативного досвіду) зміни його індивідуального досвіду (Т. Анохіна, А. Дюмін, Н. Голованова, Л. Лузіна, Є. Степанов) [9, с. 150].

Резюмуючи, слід зазначити, що педагогічна підтримка, по-перше, не протиставляється вихованню; по-друге, розглядається як принцип особистісно орієнтованої (гуманістичної) системи виховання; по-третє, розуміється як педагогічна технологія, спрямована на сприяння процесам самовизначення, самотворення і самовираження особистості, розвитку її неповторної індивідуальності.

За Н. Криловою, норми педагогічної підтримки повинні бути закладені в професійній позиції вчителя, серед яких учена виділяє такі: безумовне прийняття дитини як особистості, чуйність, уміння слухати і чути, співпереживання, здатність до діалогових форм спілкування, віра в потенціал кожної дитини, готовність надати підтримку стимулювати ініціативність і саморефлексію дитини тощо [6, с. 65].

Сучасні вчені позначають основними принципами педагогічної підтримки сім'ї такі, що забезпечують її зміст, а саме: суб'єктивність, адресність, проблемність та співпрацю. Принцип суб'єктивності будується на основі визнання особистого досвіду батьків, обізнаності про особливості своєї дитини (інтереси, здібності, якості) та передбачає добровільне залучення батьків (осіб, які їх заміщують), до участі в процесі педагогічної підтримки, забезпечення свободи вибору. Принцип адресності враховує особливості дитини і її сім'ї, виховний потенціал, культурологічні аспекти, готовність батьків до взаємодії. Принцип проблемності орієнтується на потребу сім'ї в педагогічній підтримці, насамперед через виявлення в її виховних відносинах протиріччя, яке вимагає від самих дорослих самовизначення і готовності сім'ї до їх вирішення. Принцип співробітництва полягає в рівноправній взаємодії педагога й сім'ї, узгодженні цілей і спільному плануванні [1, с. 166].

Педагогічна технологія підтримки сім'ї є моделлю спільної діяльності освітнього закладу й сім'ї, яка реалізується через певні послідовні етапи, на яких відбувається самовизначення батьків (осіб, які їх заміщують) у виховних відносинах [10, с. 146].

Значуще місце в нашому дослідженні посідає технологія педагогічної підтримки, запропонована О. Газманом, де педагог діє на основі гуманістичних максим, серед яких такі: «дитина не може бути засобом у досягненні педагогічних цілей; самореалізація педагога – у творчій самореалізації дитини; завжди приймай дитину такою, яка вона є, в її постійній зміні; усі труднощі неприйняття переборюй моральними засобами, не принижуй гідності своєї особистості й особистості дитини; діти – носії прийдешньої культури, що прирівнює свою культуру з культурою нового покоління; виховання – діалог культур» тощо. На думку Н. Голованової, запропонована технологія педагогічної підтримки кардинально перетворює роль і функції традиційних педагогів. Педагог, який реалізує цю технологію, називається «фасилітатор» [11, с. 257].

У попередньому дослідженні ми з'ясували, що поняття «фасилітація» та «фасилітатор» прийшли в педагогіку з гуманістичної психології, насам-

перед завдяки її лідеру К. Роджерсу. У вітчизняній педагогіці питання фасилітації розглядають С. Гаркавець, А. Гальбак, Т. Гура, М. Казанжи, С. Коломійченко, С. Хілько та інші.

Зокрема педагогічна фасилітація трактується сучасними науковцями як:

- взаємодія між педагогом та учнем, що ґрунтується на засадах гуманізму, полісуб'єктності та толерантності; педагог виступає гарантом забезпечення створення сприятливих умов для саморозвитку учасників навчального процесу (Г. Волошко, О. Галіціан, А. Москвіна, О. Фісун);

- процес забезпечення поліпшення результативності освітнього процесу завдяки врахуванню індивідуальних особливостей кожного учасника цього процесу та обраному оптимальному стилю спілкування, який вимагає від учителя постійного саморозвитку (О. Шахова, І. Шуніна);

- технологія «управління процесом цілеспрямованого навчання, в основі якого лежить фасилітативне спілкування» (Е. Скибський, І. Скибська) [12, с. 129].

Дослідники Г. Артюшин, М. Кабачинський уважають завданням фасилітації «розвиток індивідуальних і творчих виявів учнів, надання педагогічної підтримки на всіх етапах освітнього процесу», а провідними якостями педагога-фасилітатора – емпатію, толерантність, відкритість і готовність до спілкування, віру в потенціал тих, кого навчає [13, с. 19]. Педагог-науковець Т. Трофімова доводить, що фасилітативна педагогіка в цілому змінює погляд на взаємодію між учнями, батьками та педагогами. У процесі активної співтворчості батьки з «відомих та підпорядкованих» поступово перетворюються на «обізнаних та рівних», а потім і в «самостійних та провідних». Науковець визначає роль педагога-фасилітатора у створенні сприятливих умов для вільної самореалізації та самовияву. Кінцевою метою роботи вчена визначає вміння батьків самостійно й активно розв'язувати всі необхідні питання, пов'язані з освітою дітей, урахуваючи індивідуальні особливості й потреби своєї дитини та спираючись на свій досвід [10, с. 147].

Вивчивши низку досліджень із цього питання, зауважимо, що прийоми фасилітативних технологій дозволяють швидко й ефективно організувати взаємодію педагогів із родиною, сприяють прояву суб'єктивної позиції батьків в освіті дітей, забезпечують для законних представників дітей ситуацію довіри й відкритості. Досвід показує, що батьки мають потребу в регулярних зустрічах із педагогічним колективом, активно реагують на залучення їх до інтерактивних форм взаємодії. Індивідуальні консультації, бесіди з учителем про конкретну дитину, її потреби та інтереси відповідають очікуванням і допомагають шукати шляхи

вирішення питань, із якими їм складно впоратися самим. Отже, діалог є важливою формою в просторі фасилітативної педагогічної підтримки сім'ї [14, с. 110].

Як свідчить проведене дослідження, фасилітативні технології (завдяки своїй гуманістичній направленості) допомагають легко й поступово реалізувати педагогічну підтримку на кожному з етапів: діагностичному, контактано-пошуковому, діалогово-договірному, рефлексивному. На нашу думку, запропоновані сучасними педагогами-науковцями гуманістичні принципи педагогічної підтримки тотожні принципам педагогічної фасилітації.

Загалом, фасилітативна педагогічна підтримка сім'ї розглядається нами як цілеспрямований та довгостроковий процес, який виражається в спільній діяльності освітнього закладу і сім'ї дитини та реалізується через послідовні етапи, на яких відбувається самовизначення батьків у виховних відносинах. Така форма взаємодії реалізується згідно з технологією педагогічної фасилітації, в якій ураховуються особистісні якості учасників процесу та потенціал («підтримувати можна лише те, що вже є в наявності, але на недостатньому рівні, кількості, якості»). Фасилітативна педагогічна підтримка сім'ї, будучи одночасно компонентом виховної діяльності освітнього закладу та формою соціальної взаємодії суб'єктів, реалізує функції виховання та соціалізації.

Висновки. Організація освітнього процесу в Новій українській школі має будуватися на принципах гуманізації та співробітництва. Показником процесу гуманізації сучасної системи освіти є розширення сфери застосування педагогічної підтримки до різних категорій осіб. Під час проведеного дослідження з'ясовано, що поняття «підтримка» передбачає суб'єктно-діяльнісний підхід до особистості, а принципи, покладені в основу педагогічної підтримки, еквівалентні характеристикам фасилітативної взаємодії. Результати дослідження доводять, що сім'я впливає на соціалізацію дітей; сучасна сім'я потребує підтримки у вирішенні виховних та навчальних питань. Водночас ми вважаємо, що сім'я має власні резерви соціальної активності та виховного потенціалу, які можуть проявлятися за певних стимулювальних умов, які може створювати професійно підготовлений фахівець. Урахуваючи те, що таким фахівцем є педагог-фасилітатор, стає актуальним питання підготовки майбутніх учителів до фасилітативної педагогічної підтримки.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в аналітичному та теоретичному вивченні системи підготовки майбутніх учителів до фасилітативної педагогічної підтримки сімей на прикладі країн, які мають досвід із цієї проблеми.

Література

1. Анненкова Н.В. Педагогическая поддержка родителей как стратегия социальной политики. *Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена*. 2009. С. 64–70.
2. Офіційний сайт Громадської правозахисної організації «Ла Страда-Україна». URL: <https://la-strada.org.ua/>
3. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 ч. Санкт-Петербург, 1863–1866. URL: <http://slovardalja.net/>
4. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Перун. 2005. 1728 с.
5. Коляденко С.М. Партнерська взаємодія для здійснення соціальної підтримки студентської молоді в умовах ВНЗ Психолого-педагогічні науки. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Ніжин. 2016. № 1. С. 134–140.
6. Степанов Е.Н., Лузина Л.М. Современные подходы в воспитании. Педагогу о современных подходах и концепциях воспитания. Москва: ТЦ Сфера. 2003. С. 61–68.
7. Фаласеніді Т.М. Сутність поняття і зміст педагогічної підтримки дітей з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014, № 3. С. 134–144.
8. Нестеренко В.В. Фасилітативна підтримка студентів у процесі їхньої самореалізації і саморозвитку як суб'єктів самостійної навчальної діяльності. *Збірник наукових праць ХДУ. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 65. С. 248–254.
9. Коленіченко Т.І. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в закладах соціального обслуговування. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія II: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2014. С. 147–153.
10. Трофимова Т.В. Приемы фасилитативных технологий в организации взаимодействия педагогов с родителями. *Вестник Донецкого педагогического института*. № 2. 2017. С. 145–149.
11. Голованова Н.Ф. Общая педагогика : учебник. Санкт-Петербург: Речь, 2005. С. 317. URL: <http://studentam.net/content/view/1694/127/>
12. Трухан Г.В. Педагогічна фасилітація як наукова категорія. *Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць*. № 6 (92). 2018. С. 125–131.
13. Артюшин Г., Кабачинський М., Фасилітативні функції педагогічних технологій у підготовці військових фахівців. *Педагогічні науки збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України серія: педагогічні науки*. № 4 (11). 2017. С. 18–29.
14. Иванова И.В. Педагогическая поддержка как современная образовательная практика. *Педагогическое образование в России*. 2015. № 12. С. 108–112.

References

1. Annenkova N. V. (2009) Pedagoghycheskaja podderzhka rodytelej kak strateghyja socyjalnoj polytyky [Parents' pedagogical support as a strategy of social policy]. *Proceedings of the Russian State Pedagogical University. A. I. Herzen*. 2009. P. 64-70
2. Oficijnyj sajт Ghromadsjkoji pravozakhysnoji orghanizaciji “La Strada-Ukrajina” [Official site of the Public Human Rights Organization “La Strada-Ukraine”]. *Access mode: https://la-strada.org.ua/*
3. Tolkovyy slovar’ Dalya onlayn [Explanatory dictionary of Dahl online]. [Electronic resource] *Access mode: http://slovardalja.net/*
4. Busel V. T. (2005) Velykyj tлумachnyj slovnyk suchasnoji ukrajinsjkoji movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, Perun. P. 1728 (in Ukrainian)
5. Kolyadenko S. M. (2016) Partnersjka vzajemodija dlja zdijsnennja socialjnoji pidtrymky studentsjkoji molodi v umovakh VNZ Psykholoho-pedahohichni nauky [Parenting interaction for the implementation of social support for student youth in the university Psychological and pedagogical sciences]. *Scientific notes of NDU named after M. Gogol. Nizhyn*. Vol. 1. P. 134-140.
6. Stepanov E.N., Luzina L.M. (2003) Sovremennye kontseptsii vospitaniya [The modern approaches to education]. Pedagogu o sovremennykh podkhodakh i kontseptsiyakh vospitaniya [To the teacher about modern approaches and concepts of education]. М.: TC Sfera. P. 61 – 68 (in Russian)
7. Falasenidi T. M. (2014) Sutnistj ponjattja i zmist pedaghoghichnoji pidtrymky ditej z osoblyvymy potrebamy v inkljuzyvnomu osvitnjomu prostori [The essence of the concept and a content of pedagogical support for children with special needs in an inclusive educational space]. *Pedagogy and psychology of vocational education*. Vol. 3. P. 134-144.

8. Nesterenko V. V. (2014) Fasylytatyvna pidtrymka studentiv u procesi jikhnoji samorealizaciji i samorozvytku jak sub'ektiv samostijnoji navchalnoji dijalnosti [Facilitative support of students in the process of their self-realization and self-development as subjects of independent educational activity]. *Collection of scientific works of KSU. Pedagogical sciences*. Vol. 65. P. 248-254.
9. Kolenichenko T.I. (2014) Teoretyko-metodologichni zasady doslidzhennja problemy socialjno-pedagoghichnoji pidtrymky ljudej pokhylogho viku v zakladakh socialjnogho obslughovuvannja [Theoretical and methodological bases of research of a problem of social and pedagogical support of elderly people in establishments of social service]. *Scientific journal of NPU named after M. P. Drahomanov. Series II: Sociology. Social work. Social pedagogy*. P. 147- 153.
10. Trofimova T. V. (2017) Priemy fasylytativnykh tekhnologiy v organizatsii vzaimodeystviya pedagogov s roditelyami [Techniques of facilitative technologies in the organization of interaction of teachers with parents]. *Bulletin of the Donetsk Pedagogical Institute*. Vol. 2. P. 145-149
11. Golovanova N.F. (2005) Obshchaya pedagogika [General pedagogy]. *Textbook. SPb. : Rech P. 317 [Electronic resource]* Access mode: <http://studentam.net/content/view/1694/127/>
12. Trukhan Gh.V. (2018) Pedagoghichna fasylytacija jak naukova kateghoriya [Pedagogical facilitation as a scientific category. Humanization of the educational process]. *Humanization of the educational process. Collection of scientific works.* Vol. 6. No 92. P. 125-131.
13. Artjushyn Gh., Kabachynskyj M. (2017) Fasylytatyvni funkciji pedagoghichnykh tekhnologhij u pidghotovci vijsjkovykh fakhivciv [Facilitative functions of pedagogical technologies in the training of military specialists]. *Pedagogical sciences collection of scientific works of the national academy of the state border service of Ukraine series: pedagogical sciences*. Vol. 4. No 11. P. 18-29.
14. Ivanova I.V. (2015) Pedagogicheskaya podderzhka kak sovremennaya obrazovatel'naya praktika [Pedagogical support as a modern educational practice]. *Pedagogical education in Russia*. Vol. 12. P. 108-112.